

Karamanoğlu Medreselerinde Taç Kapı Yan Nişleri

Mevlüt Anıl Fidan¹

Ali Baş²

¹Doktora Öğrencisi
Selçuk Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
anilfidan1994@gmail.com

²Prof. Dr.
Selçuk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü
abas@selcuk.edu.tr

Gönderim Tarihi/Received:
12.04.2021

Kabul Tarihi/Accepted:
05.06.2021

Alan Editörü/Field Editor:
M. Karademir

Öz

Anadolu Selçuklu dönemi ve kendisinin yenilikçi bir ardılı olan Beylikler dönemi mimarisinde, ön cephe kuruluşları; taç kapılar, pencereler, nişler, silmeler, payandalar, köşe kuleleri, çörtenler ve minareler gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Yapıların diğer cephelerine oranla daha fazla önem verilen ön cephelerinde yer alan taç kapılar, kendilerine has birtakım farklılıklarla diğer cephe öğelerinden daha belirgin hal almaktadır. Bu çalışmada odak noktamız taç kapıların ana nişini sınırlandıran yan duvarların içine yerleştirilen nişleridir. Biçim özellikleri olarak taç kapıya veya mihraba benzeyen yan nişler, ana nişte derinlik etkisi yaratmaktadır. Son zamanlarda sanat tarihi bilim dalı içerisinde genel yapısal konuların dışında özel ögesel konular üzerine yapılan çalışmalar Türk-İslam mimarisinin sanatsal zenginliklerini de gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda çalışmamız, Karamanoğlu Beyliği Medreselerinin yapısal ögesi olan taç kapılarında özel bir öge durumundaki yan nişlerin genel ve ayırt edici özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karamanoğlu Beyliği, Medrese, Cephe, Taç Kapı, Yan Niş.

The Crown Gate Side Niches in Karamanoğlu Madrasahs.

Abstract

In the architecture of the Anatolian Seljuk period and its innovative successor, the Principalities, front facade establishments; It consists of elements such as crown doors, windows, niches, moldings, buttresses, corner towers, gargoyles and minarets. Crown doors, which are located on the front facades of the buildings, which are given more importance than the other facades, become more prominent than other facade elements with their unique differences. In this study, our focus is the niches placed inside the side walls that delimit the main niche of the portals. Side niches resembling a portal or an mihrab in terms of form create a depth effect in the main niche. Recently, studies on special elemental subjects in addition to general structural subjects within the field of art history also reveal the artistic

richness of Turkish-Islamic architecture. In this context, our study aims to reveal the general and distinctive features of the side niches, which are a special element in the portals, which are the structural elements of the Karamanoğlu Principality Madrasahs.

Keywords: Karamanoğlu Principality, Madrasa, Facade, Crown Gate, Side Niche.

SEEHAD

GİRİŞ

Anadolu'da Türk dönemi yapı sanatının başlangıcı olan Anadolu Selçukluları, 1071 yılındaki Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'nun birçok yerinde kendisine bağlı Beyliklerle beraber mimari eserler ortaya koymuştur. Anadolu Selçuklu devleti hem İran'daki Büyük Selçuklu devleti mimarisi hem de Zengiler ve Azerbaycan Atabeklerinde geliştirilen mimari biçimleri, taş malzemeyle kuvvetli bir sentezle yoğurarak yeni denemelere başlayan döneme girmiştir (Altun, 1988, s. 33).

Anadolu Selçukluları 12. yüzyıl boyunca Anadolu'daki siyasi otoritesini sağlamakla uğraştığından bu yüzyılda mimari adına belirli bir faaliyet ortaya koyamamıştır (Aslanapa, 2011, s. 101). 13. yüzyıla gelindiğinde, Anadolu Selçuklu mimarisi klasik bir ifadeye bürünerek, planlar, mekânlar ve biçimler üzerine bütünlük kazanmış, bu özelliğini de yüzyılın sonuna kadar korumuştur.

13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasi egemenliği zayıflamaya başlayan Anadolu Selçuklu Devleti, 14. yüzyıl başlarında tamamen ortadan kalktığına, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde daha önce kurulan beylikler büyük ölçüde bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. 14 ve 15. yüzyıllarda Anadolu'nun farklı bölgelerinde hüküm süren bu beyliklerden bazıları Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girene kadar kendi bölgelerinde Anadolu Selçuklu devletinden kalan kültürel mirası sürdürmüş, zaman içerisinde, bu geleneği hem yenileyerek hem de geliştirerek Beylikler dönemi sanatını meydana getirmişlerdir. Bu beyliklerin en önemlilerinden biri de Konya, Karaman, Aksaray ve Niğde'de hüküm süren Karamanoğulları Beyliğidir.

Ortaya konan herhangi bir yapı işlevselliğine göre şekillenmektedir. Yapı uzaktan görünmesi ve görüldüğü andan itibaren tanımlanması için yatay ve dikey yönlerde gelişim gösterir. Mimari bir eserin en belirgin kısmı ön cephesidir. Mimaride ön cephe daima yapıyı tanımlar ve iç mekâna davetkâr durum sergiler (Bayburtluoğlu, 1978, s. 73).

Anadolu Selçuklu dönemi ve kendisinin yenilikçi ardılı olan Beylikler dönemi mimarisinde, ön cephe kuruluşları; taç kapılar, pencereler, nişler, silmeler, payandalar, köşe kuleleri, çörtlenler ve minareler gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Yapıların diğer cephelerine oranla daha fazla özen gösterilen giriş cephelerinde ise en etkileyici öge daima taç kapı olmuştur. Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi mimarisinde büyüklükleri göreceli olarak değişkenlik gösteren taç kapılar büyük anıtların cephesinde düzenlenen anıtsal girişleri temsil ederken çoğunlukla dışa taşkın olarak yapılmışlardır (Karademir, 2016, s. 300). Dışa taşkın olarak yapılan taç kapıların, yan kanatlarının dış kısımları sade tutulurken iç kısmında farklı şekilde uygulamaya gidilmektedir. Taşkın durumdaki taç kapının içine açılan ana niş mekân kimliği kazanmakta ve böylece elde edilen mekâna örtü sistemi gereksinimi ortaya çıkmaktadır (Bayburtluoğlu, 1978, s. 76). Kavsara olarak nitelendirilen ana niş örtüsü genellikle tonoz ya da mukarnas dizilerinden oluşmaktadır. Tonoz şeklindeki kavsaralarda tonoz başlangıç kemeri, mukarnaslı kavsaralarda ise kuşatma kemeri ana nişin iki yanında yer alan sütunçelere oturmaktadır. Taç kapılarda ana nişi sınırlandıran yan duvarlarının iç yüzüne, genellikle yan nişler yerleştirilir. Yan nişler genel kurgu itibarıyla ana nişe derinlik kazandıran, yüzeyel görüntüyü ortadan kaldıran en önemli taç kapı unsurlarından biridir.

Biçim özellikleri olarak taç kapıya veya mihraba benzeyen yan nişler ana nişte derinlik etkisi yaratmaktadır. Son zamanlarda Sanat Tarihi bilim dalı içerisinde genel yapısal konuların dışında özel ögesel konular üzerine yapılan çalışmalar, Türk-İslam mimarisinin sanatsal zenginliklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışmamız, Karamanoğlu Beyliği Medreselerinin yapısal ögesi olan taç kapılarında, özel bir öge durumdaki yan nişlerinin genel ve ayırt edici özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

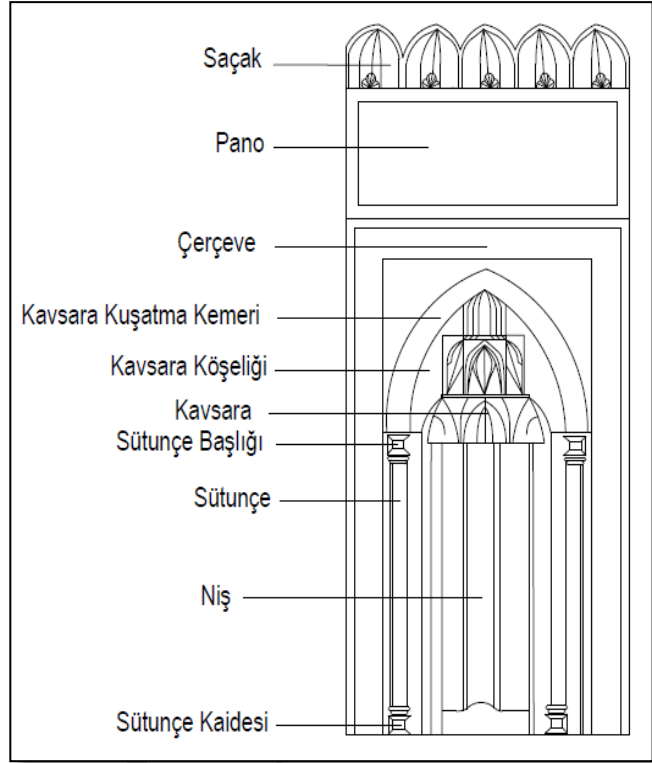
Sanat tarihi terminolojisinde genel anlamda, taç kapılarda her iki yanda yer alan mihrap benzeri hücre (Hasol, 2012, s. 322); taç kapı nişinin yan duvarlarında yer alan süslü küçük nişler (Sözen ve Tanyeli, 1986, s. 161) şeklinde tanımlanan yan niş kavramı, birçok çalışmada taç kapı nişinin iki yanında yer alan mihrabiyeler şeklinde de ifade edilmektedir. Bugüne kadar yapılan araştırmalarda yan nişler tüm yönleriyle ele alınmamıştır. Bu bağlamda yan nişlerin ortaya çıkışı, yaygınlaşması ve ifade edebileceği sembolik anlamlar tam olarak açıklanmamıştır.

Yan nişlerin ilk uygulandığı taç kapıların tespiti ya da yan nişlerin oluşmasında etkin olan mimari uygulamaları araştırmak için geniş çaplı mimarlık tarihi incelemeleri yapmak gerekmektedir ki burada bu konuya girmeyeceğiz.

Yan nişler, yapıların cephesel kuruluş ögesi olan taç kapı kütesine dâhil özel bir ögedir ve genişlik, yükseklik ve derinlik yönüyle farklılıklar gösterebilmektedir. Kuruluş açısından tıpkı taç kapıların sahip olduğu saçaklara, mukarnaslı ya da tonozlu kavsaralara, köşe sütunçelerine, kavsara kuşatma kemerine, çerçevelere ve silmelere sahip olabilmektedir. Anadolu'da, Selçuklu dönemi taç kapılarında karşımıza çıkan süslemeli yan nişler Beylikler ve Erken Osmanlı dönemi (Çakmak, 2001) taç kapılarında da görülürken, Klasik Osmanlı dönemi (Karademir, 2016) taç kapılarındaki yan nişlerde daha sade uygulamayla karşılaşılır.

Aksaray Zinciriye Medresesi taç kapı yan nişleri

Taç kapısındaki kavsara kemerinin üzerinde bulunan Enfal Suresinin 51. Ayetinin bir bölümü medresenin inşa tarihini ebced hesabıyla H. 738/ M. 1337 olarak vermektedir (Dülgerler, 1995, s. 125; Kutlu, 2012, s. 198). Rahmi Hüseyin Ünal ise medresesinin süsleme özelliklerinden yola çıkarak II. İbrahim Bey dönemine (M. 1424-1463) tarihlendirmektedir (Ünal, 1982, s. 14). Aynı şekilde medresenin banisi konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır (Gabriel, 1962, s. 76; Kutlu, 2012, s. 199)

Şekil 1. Yan Niş Birimleri

Görsel 1. Zinciriye Medresesi Yan Nişleri

Kısmen simetrik bir şemada inşa edilen medrese dört eyvanlı, revaklı açık avlulu ve tek katlıdır. Yapıya doğu cephede, dışa taşkın olarak yapılan taç kapıdan girilmektedir. Taç kapıdan sonra tonoz ile örtülü giriş eyvanına ve ardından da revaklı avluya geçilir. Avluyu kuzey, güney ve doğru taraflardan kuşatan revakların üzeri çapraz tonoz ve beşik tonoz ile örtülmüştür. Yapının batı tarafında yer alan ana eyvan tonozla, eyvanın iki yanında yer alan mekânlar ise kubbeyle örtülmüştür.

Taç kapı, beden duvarından hem dışa doğru taşkın hem de daha yüksek yapılmıştır.

Düzgün küfeki taşı ile inşa edilen taç kapıda zaman içerisinde yapılan restorasyonlarla kısmi olarak malzeme değişimi olmuştur. Taç kapı dikdörtgen formda olup dokuz sıra mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Mukarnaslı kavsarayı beş adet farklı genişlikteki çerçeveler ters "U" (U) formunda kuşatmaktadır. Çerçevelerde kırık çizgiler, beşgen, altıgen, sekizgen ve sarmal kıvrım dallardan oluşan geometrik ve bitkisel süslemelere yer verilmiştir.

Taç kapı karşılıklı olarak konumlandırılmış ve bakışimli olarak yapılan iki adet yan nişe sahiptir. Yan nişler: saçak, üst pano, köşelik, kavsara, kavsara kuşatma kemeri, niş ve sütunçelerden oluşur. Saçak taç kapı ana nişinin kavsarası altındaki mukarnaslı süslemenin yan nişler üzerinde devam ettirilmesiyle oluşmuştur. 2006-2009 yılları arasında yapılan restorasyon çalışmaları öncesinde saçığı oluşturan taşlarda yoğun erime ve dökülmeler sebebiyle saçığı oluşturan kuşak bütünlük göstermeksizin sadece kütleli olarak fark edilebilmekteydi. Saçak restorasyon sırasında mukarnaslı bir kuşak şeklinde yenilenmiştir. İki kademeli olarak yapılan mukarnaslı saçak kuşağının üst kısmı, iki adet dar, bir adet daha geniş badem sırasından oluşurken alt kısmı, aşağıya doğru daralan dilimli yelpazeler şeklinde hareketlendirilmiştir.

Görsel 2. Zinciriye Medresesi Yan Niş Saçakları

Üst Pano mukarnaslı saçak altında yatay dikdörtgen şeklindedir. Restorasyondan önceki görüntülerde taş yüzeyleri ile motiflerin ileri derecede eriyerek bozulduğu ve bu nedenle tanımlanmasının son derece zor olduğu görülmektedir. Restorasyon sırasında panolar tamamlanmıştır. Restorasyondan sonra ortaya çıkan görüntüye göre üst panoda, birbirine yılankavi formda altlı üstlü geçişlerle çerçeveselenen madalyon formunda dört adet kabartma daireler oluşturulmuştur. Madalyonlarda zemin oyma tekniğiyle yapılmış bitkisel süslemelere yer verilmiştir.

Çerçeve; köşelik, gülbezek kavsara, kavsara kuşatma kemeri ve niş kısımlarını ters "U" (U) formunda kuşatmaktadır. Restorasyondan önceki görsellerde çerçeve hacminin kaybolduğu ve yüzeyinde yer alan motiflerin çoğunluğunun erimiş olduğu görülmektedir. Kuzeydeki yan nişin sol kanadında zemine yakın kısımda ve güneydeki yan nişin sağ kanadında, yine zemine yakın kısımda sağlam kalan süsleme detayları doğrultusunda hazırlanan projeye göre 2006-2009 yılları arasında yapılan restorasyonda çerçeve tamamlanmıştır.

Kavsara kuşatma kemeri ve niş çerçevesi arasında kalan köşelikler, kavsara kuşatma kemerine göre şekillenerek nişi kuşatan çerçeveye göre biraz daha alçak tutulmuştur. Köşeliklerde büyük ölçekli birer adet kabartma gülçe, bunların arasında da yarım daire kemerli yüzeysel niş şeklinde yapılan ve rumi motifli süslemeye sahip kartuş bulunmaktadır. Restorasyon öncesinde gülçelerin tamamen eridiği, yenilenen gülçelerde, merkezde sekiz kollu yıldızdan ışınsal düzlemde gelişen kollarla birbirine örgülenen geometrik süslemeye yer verildiği görülür.

Kavsara Kuşatma Kemeri sivri formlu olup sütunçeler üzerinde sonlanmaktadır ve geçme yapan basık yarım daire şeklindeki elemanlarla süslenmiştir.

Kavsara üç sıra mukarnaslı olarak yapılmıştır. Mukarnaslar bingi usulünde değil tamamen taşların oyulmasıyla oluşturulmuştur. Restorasyon öncesi fotoğraflarda diğer yan niş elemanlarına göre daha az bozulduğu görülen kavsara, restorasyon sırasında bazı küçük müdahaleler dışında olduğu gibi korunmuştur.

Köşe Sütunçeleri nişleri sınırlandırmaktadır. Silindirik gövdeye sahip olan sütunçelerin başlık ve kaide kısımları sade yapılmıştır. Sütunçelerin restorasyondan önceki görsellerde çok fazla tahrip olduğu ve bulunduğu alandaki hacmini neredeyse kaybettiği izlenmektedir. Sağlam kalabilen kısımları temizlenmiş, diğer bölümleri ise imitasyon harç uygulamasıyla yenilenmiştir.

Mukarnaslı kavsaraya sahip niş üç kenarlıdır. Restorasyon sırasında sağlam taşlar korunmuş, bazı taşlar değiştirilmiş, bazı bölümlerde ise imitasyon harç ile tamamlama yapılmıştır.

Ermenek Tol Medrese taç kapı yan nişleri

Taç kapı kavsarası altında yer alan kitabeye göre H. 740/M. 1339 tarihinde Karamanoğlu Bedrettin Mahmut Bey'in oğlu Emir Musa tarafından inşa ettirilmiştir. Genellikle Tol Medrese olarak bilinen ve Taş Medrese şeklinde de adlandırılan yapının mimarı belli değildir.

Medrese kare planlı, revaklı açık avlulu, üç eyvanlı ve tek katlı olarak yapılmıştır. Doğu cephede yer alan taç kapıdan giriş eyvanına, oradan da revaklı avluya geçilir. Avlunun kuzey ve güney kanatlarında öğrenci hücreleri batı kanadında ise ana eyvan bulunur. Ana eyvanın iki yanında kubbeli birer mekân yer almaktadır. Yapının üçüncü eyvanı kuzey kanattadır. Avlunun ortasında su sistemi bulunur.

Taç kapı cephe duvarından çok az çıkıntı yapmaktadır ve duvarlardan yüksek tutulmuştur. Duvar örgüsündeki taş malzeme ile aynı taşın kullanıldığı taç kapıda, restorasyonlar sırasında özellikle özgün süslemelerin yok olduğu kısımlarda yenilemeler yapılmıştır.

Görsel 3. Ermenek Tol Medrese Yan Nişleri

Taç kapının ana nişini taçlandıran mukarnaslı kavsara yedi kademeli olarak yapılmıştır. Mukarnaslı kavsara ile geçiş arasında kitabe ve hücre penceresi yer almaktadır.

Basık kemerli giriş açıklığının üst kısmında nişler bulunur. Girişin iki yanında bakışimli olarak yapılmış yan nişler yer alır. Taç kapının ana nişi içerisinde yer alan bu birimleri ters "U" (∩) formunda kuşatan çerçevelerin taç kapının görmüş olduğu yoğun restorasyon nedeniyle özgün durumları hakkında bilgi sahibi değiliz. Yalnız dördüncü sıradaki, iç kısma doğru eğimli çerçevenin sağ kanadının alt hizasında geometrik örgülerin olduğu izlenmektedir.

Taç kapının iç kenarlarında bakışimli olarak konumlandırılmış iki adet yan niş bulunmaktadır. Yan nişler: saçak, üst pano, köşelik, kavsara, kavsara kuşatma kemeri, niş ve sütunçelerden oluşmaktadır.

Taç kapının sol kanadında yer alan yan nişin bazı yerlerinde restorasyon izleri görülürken, bazı noktalar özgün olarak günümüze kadar gelebilmiş, sağ kanadında yer alan yan niş ise restorasyonlar sırasında tamamen yenilenmiştir.

Görsel 4. Ermenek Tol Medrese Yan Niş Saçakları

Saçak taç kapı kavsarasıyla alt birimleri birbirinden ayıran mukarnaslı kuşağın yan niş üzerinde devam eden bölümüdür. Üst sırada, sade yüzeyli yatay bir silme kuşağı altında yer alan mukarnas sıraları üçer kademeli olarak yapılmıştır. Mukarnasların tepe kısımları dilimlidir. İkinci kademede mukarnas nişleri geniş bademlerden oluşurken, üçüncü sıra mukarnas kademeleri konsol şeklinde yapılmış ve konsollar arasına kemerli, içi boş kartuşlar yerleştirilmiştir.

Üst Panolarda yer alan süsleme iki farklı şekilde uygulanmıştır. Üst kısımda çizikleme tekniğinde oluşturulmuş tek hat şeklinde, karşılıklı "Z" (4) formlarından meydana gelen süsleme yer alırken, alt kısımda yatay düzlemde sıralanmış dört adet kabara bulunmaktadır. Kabaralardan sağ ve sol kenardakiler küresel, ortadakiler ise iç bükey şekilde yapılmıştır. Sağ ve sol başta yer alan kabara oluklu geometrik örgülerle, ortada yer alan kabara ise zemin oyma tekniğinde ve birbirine girişik olarak yapılan bitkisel motiflerle süslenmiştir.

Çerçeve, nişin iki kenarından yükselerek kavsarayı ve kavsara köşeliklerini kuşatıp, sivri kemer şeklinde kavsara tepesinde birleşmektedir. İç bükey olarak yapılan çerçeveler zemin oyma tekniğinde, yüzey boyunca iki hat şeklinde düğümlenerek devam eden ve düğümler arasında entrelacs motifleri oluşturan geometrik örgülü süslemeye sahiptir (Demiriz, 2004, s. 202). Taç kapınının sol tarafında yer alan yan niş çerçevesinin sağ kanadı tamamen yenilenirken, sol kanadının orta bölümünde restorasyon izleri görülmektedir. Taç kapınının sağ tarafında yer alan yan niş çerçevesi ise tamamen yenilenmiştir.

Üst pano ile kemer arasında kalan yüzey zemin oyma tekniğinde, orta kısımları oluklu olarak yapılan kıvrım dalların sürekli olarak birbirine örgülenmesiyle oluşturulan girişik bir kompozisyonla süslenmiştir.

Kavsara Köşeliğinde yer alan süsleme zemin oyma tekniğinde yapılmış geometrik motiflerden oluşmaktadır.

Beş kademeli olarak yapılan mukarnaslı kavsaranın tepe kısmı dilimli, ikinci kademe geniş badem formlarıyla, üçüncü kademe yarım kubbe şeklinde nişlerle, dördüncü kademe iki adet badem formunun birleşmesiyle, beşinci kademe ise üst kademelere konsol olacak şekilde yapılmıştır. Beşinci kademede bir sıra badem formunda mukarnas nişi yapılırken, hemen yanındaki sıraya motif oyma tekniğiyle "S" formlu kıvrım dallarla yapılmış stilize bitkisel motif yerleştirilmiştir. Taç kapınının sol kanadında yer alan yan niş kavsarasının bazı bölümlerinde bozulmalar meydana gelmiştir.

Köşe Sütunçeleri yarım silindir şeklindeki başlık ve yine yarım silindirik gövde kısmından oluşmaktadır. Başlıklar üst kısımda zencirek motifli silme ve alt kısımda düz satırlı sade yüzeye sahip silme ile sınırlandırılmıştır. İki silme arasındaki yüzey zemin oyma tekniğinde, orta kısımları oluklu olarak yapılan, uç kısımları tomurcuklu "C" formundaki kıvrım dallarla süslenmiştir. Sütunçe başlıklarını gövde kısmından ayıran bilezik restorasyon sırasında yenilenmiş olup sarmal motifli süslemeye sahiptir.

Sütunçelerin gövdeleri zemin oyma tekniğinde, orta kısımları oluklu iki adet şeridin birbirine altlı-üstlü geçişler yaparak örgülenmesiyle oluşturulan zencirek motifi ile süslenmiştir. Sadece sol taraftaki yan nişin sol kanadında yer alan sütunçenin başlık ve gövdesinin bir kısmı günümüze özgün olarak gelmiştir. Özgün kısımlardaki süslemelerde bozulmalar mevcuttur.

Niş üç kenarlı olarak yapılmıştır ve herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir. Diğer bölümlerde olduğu gibi nişlerde de restorasyon izleri görülür.

Beyşehir İsmail Aka Medresesi taç kapı yan nişleri

Medrese, taç kapısında yer alan kitabesine göre H. 771/ M. 1369 yılında, 1299 yılında inşa edilen Eşrefoğlu Camisinin hemen batı tarafına inşa edilmiştir (Diez, 1950, s. 191; Sözen, 1972, s. 161; Dülgerler, 1995, s. 132; Kuran, 2012, s. 319). Osman Nuri Dülgerler (1995, s. 132) yapıyı Karamanoğlu devrine atfederken, Ernst Diez (195, s. 191), Metin Sözen (1972, s. 161), Aptullah Kuran (2012, s. 319) gibi araştırmacılar Anadolu'daki İlhanlı hâkimiyeti sırasında İlgin ve Beyşehir bölgesine hükmeden Halil Ağa'nın oğlu İsmail Ağa tarafından yaptırılmış olabileceğini ifade ederler. Zaman içerisinde büyük ölçüde tahribata uğrayan yapı son senelerde VGM tarafından restore edilmiştir.

Taç kapı medresenin doğu cephesinde, beden duvarından dışa doğru taşkın ve duvarlardan daha yüksek olarak yapılmıştır.

Taç kapı dikdörtgen formda olup oniki sıra mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Kavsarayı farklı genişlikteki dört adet çerçeve ters "U" (U) formunda kuşatmaktadır. Çerçevelerde birbirinden farklı özellikte süslemelere yer verilmiştir.

Bakımlı olarak yapılan yan nişler, çerçeve, kavsara köşeliği, kavsara kuşatma kemeri, kavsara, köşe sütunçeleri ve niş birimlerinden oluşmaktadır.

Yan nişlerde iki farklı renkte taş kullanılmıştır. Üst kısımları sarımtırak renkteki taşlarla inşa edilirken, alt kısımlarında daha koyu renkte taş kullanılmıştır.

Sol yan nişin sütunçeleri ile, sağ yan nişin çerçevesinin sağ alt kısmı ve sağ sütunçenin alt kısmı restorasyon sırasında tamamlanmıştır.

Çerçeve yan nişin; kavsara, kavsara köşeliği, niş ve köşe sütunçelerini ters "U" (U) formunda kuşatmaktadır. Çerçeveler, zemin oyma tekniğinde ve orta kısımları oluklu olarak yapılan iki adet şeridin yüzey boyunca birbirine baklava dilimleri meydana getirecek şekilde örgülenmesiyle oluşan kompozisyonla süslenmiştir.

Kavsara Köşelikleri çerçeveye göre daha düşük seviyede yapılmış ve süslemeye yer verilmemiştir.

Görsel 5. İsmail Aka Medresesi Yan Nişleri

Kavsara Kuşatma Kemerli yoktur fakat kavsaraya göre şekillenen ve kavsaranın alt kısmından yükselerek kavsaranın tepe noktasında birleşen bir silme bulunur.

Kavsara üç kademeli olarak yapılmış, tepe kısmı dilimli, ikinci kademesi iki adet badem formunun yan yana getirilmesiyle, üçüncü kademe geniş badem formlarının yan yana sıralanmasıyla oluşturulmuştur.

Köşe Sütunçeleri nişleri iki kenardan sınırlandırmakta ve başlık, gövde ve kaide kısımlarından oluşmaktadır.

Sütunçelerinin başlıkları iki kademeli olarak yapılmıştır. Üstte motif oyma tekniğiyle oluşturulmuş yaprak ya da damla motifini anımsatan süsleme yer alırken, altta zemin oyma tekniğinde tek gövdeden sağa ve sola doğru yönelen stilize akantus yaprakları yer almaktadır.

Sütunçelerinin gövdeleri sade bırakılmış, dikdörtgen formu kaidelerde yarım daire kemerli kartuşlar şeklinde süslemeye gidilmiştir.

Niş yarım daire formudur ve dilimli olarak süslenmiştir.

Karaman Hatuniye Medresesi taç kapı yan nişleri

Medrese, taç kapının basık kemerli giriş kısmı üzerinde yer alan üç satırlık sülüs kitabesine göre, Karamanoğlu Alâeddin Bey'in hükümdarlığı yıllarında Murat Hüdavendigâr'ın kızı Melek Hatun tarafından H. 783/ M. 1381 yılında mimar Numanoğlu Hoca Ahmed'e yaptırılmıştır.

Hatuniye Medresesi kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, kuzey tarafta taç kapı, güney tarafta da ana eyvan dışa taşıntılı olarak yapılmıştır. Açık avlulu, tek katlı olarak yapılan medresede avlunun doğu ve batı kanadında sivri kemerli revaklar, revakların hemen gerisinde öğrenci odaları bulunmaktadır. Ana eyvanın iki yanındaki kubbeli mekânlardan kuzeydeki türbedir.

Yapının inşasında kesme taş, mermer, sarı kalker taşı ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Her cephede düzgün kesme taş malzeme kullanırken taç kapıda ak mermer ve Karaman taşı, avlu sütunlarında ise devşirme malzeme kullanılmıştır (Konyalı, 1967, s. 466; Sözen, 1970, s. 142).

Taç kapı medresenin kuzey cephesinde, beden duvarından dışa doğru taşkın ve yapının beden duvarlarından daha yüksek olarak yapılmıştır. Beyaz mermer ve sarı kalker taşından yapılmış olan taç kapıda zaman içerisinde yıkılmalar meydana gelmiş ve yapılan restorasyonlarla kısmi olarak malzeme değişimi olmuştur (Sözen, 1970, s. 140; Dülgerler, 1995, s. 137). Son yıllarda yapılan restorasyon ile eksik kısımları tamamlanmıştır.

Taç kapı dikdörtgen formda olup ondört sıra mukarnaslı kavsaraya sahiptir. Mukarnaslı kavsaranın etrafını sütunçelerin başlık kısmına oturan sivri formlu kuşatma kemeri çevrelemektedir. Kavsara köşeliklerinde altı köşeli yıldız motifli süslemeye sahip birer rozet yer alır. Kavsaradaki mukarnas dizisinin tepe kısmında yine plastik özelliklere sahip palmet ve rumi yapraklarla bezenmiş kartuş vardır. Girişin basık kemeri beyaz ve gök renkteki mermerlerle zıvanalı olarak yapılmıştır.

Taç kapıda ters "U" (𐤎) formunda beş adet çerçeve bulunur. Çerçevelerin yüzeyinde kırık çizgilerden oluşan geometrik düzen, kıvrım dallarla beraber rumi yapraklar ve palmet çiçeklerinden oluşan süsleme grupları vardır. Taç kapı açıklığını simetrik olarak yapılmış çift katlı korint başlıklı, silindirik gövdeli ve yatay "C" formu kaideye sahip sütunçeler sınırlandırmaktadır.

Görsel 6. Hatuniye Medresesi Yan Nişleri

Taç kapıda karşılıklı olarak konumlandırılmış bakışimli iki adet yan niş bulunur. Yan nişler sütunçelere ve nişin üst kısmın örten mukarnaslı kavsarayla beraber köşeliklerde yer alan kabarcıklara ve tüm bunları kuşatan ters "U" (𐤎) formunda çerçeveye sahiptir.

Taç kapı zaman içerisinde büyük ölçüde tahribata uğramıştır. Fakat taç kapının eski görsellerinde izlenen bu ağır tahribat ve sonrasına ilişkin restorasyon izleri yan nişlerde görülmektedir.

Çerçeve her iki yan nişte birbirlerine benzer şekilde yapılmıştır. Çerçeve, köşelik, kavsara, kavsara kuşatma kemeri ve niş kısımlarını ters “U” (U) formunda kuşatmaktadır. Ayrıca kavsara ve kavsara köşeliğini sınırlandıran dış bükey bir silme, mukarnaslı kavsaranın tepe noktasında düğüm yapmaktadır.

Yan niş çerçeveleri, yanlardan ince birer silmeyle sınırlandırılmıştır. Bu sınır içerisinde zemin oyma tekniğinde ortaya çıkarılan bitkisel kompozisyon, tek sıra halinde çerçeve yüzeyi boyunca hareket etmektedir. Bitkisel kompozisyon birbirinden altlı üstlü geçişler yaparak örgülenen “S” formundaki yılankavi kıvrımlar ve kıvrımlardan açılan dilimli rumi yapraklardan oluşmaktadır. Bir kıvrım daldan çıkan iki adet rumi yapraktan bir tanesi tomurcuk kısmının üzerine doğru dörder dilimli yaprak şeklinde açılırken, bunun tam tersine açılan rumi yaprak önce dilimli yapraklar şeklinde açılıp devamında volüt yaparak bir sonraki rumi yaprağı oluşturmak üzere kıvrım dal haline dönüşmektedir.

Çerçeve boyunca sürekli benzer şekilde devam eden kıvrım dal ve rumi yapraklı örgü, çerçevenin dönüş yaptığı üst köşe noktalarda ve üst kenarın orta kısmında değişime uğramaktadır. Köşe noktalarda iki adet kıvrım dal çatal yaparak birleşir ve burada bir tomurcuk oluşturarak sağ ve sol tarafa doğru uç kısımları volütlü yapraklar şekline dönüşür. Diğer bölümlerde ise palmet motifi görülür. Çerçevenin bazı kısımlarında bozulmalar göze çarpmaktadır.

Kavsara Köşelikleri geometrik motiflerle süslenmiş birer kabara dışında sade tutulmuştur. Büyük ölçüde sağlam olan kabarlardan doğudaki yan nişin kabarası yenilenmiştir.

Kavsaralarda altı adet mukarnas sırası bulunur. Tepe kısmı dört adet dilimden oluşmaktadır. Buradaki dilimlere zemin oyma tekniğinde bitkisel motifler işlenmiştir. İkinci sırasında beş adet badem formu mukarnas, üçüncü sırada ikinci sıraya nazaran daha geniş yapılmış dört adet badem formu mukarnas, dördüncü sırada altı adet mukarnas, beşinci sırada yedi adet badem formu mukarnas, altıncı sırada ise yedi adet badem formu mukarnas bulunur. Mukarnaslar genel olarak kıvrım dallar, rumi ve palmetlerden oluşan süslemeye sahiptir.

Köşe Sütunçeleri zemin oyma ve girift süslemeli silindirik gövdeye sahip olup, bitkisel motifli iki kademeli başlık ve taç kapı sütunçesinin benzeri bir kaideye sahiptir.

Niş kısmı dilimlendirilerek adeta 10 cepheli olarak yapılmıştır ve yüzeylere uygulanan geometrik süsleme, zemin oyma tekniği ile oluşturulan çiziklemelerden meydana gelmiştir. Niş yüzeylerinin kavsarayla birleştiği üst sıra sade bırakılmış ve yine yüzeyin alt kısmında süsleme kuşağına yer verilmiştir. Bu kuşakta oluklu gövdeye sahip dilimli yapraklardan oluşan palmet dizisine yer verilmiştir. Palmetlerin alt kısmından açılan yapraklar, palmetlerin iki yanından yukarıya doğru yönlendirilerek dilimli çiçekler meydana getirmektedir.

Palmetli kuşağın hemen altında boz renkli mermer üzerine yapılmış “U” formunda kartuşlara sahip kuşak yer almaktadır. Kartuşlarda birbirinin aksi yönünde açılmış palmet ve lotus bulunur. Kartuşun alt kısmında da ters olarak verilen lotus ile palmet motifi yer alır.

Nişde Ak Medrese taç kapı yan nişleri

Medrese, taç kapı alınlığında yer alan üç satır sülüs kitabesine göre H.812/M. 1409 tarihinde inşa edilmiştir.

Medrese açık avlulu ve revaklı, dört eyvanlı ve iki katlı olarak yapılmıştır. Tamamen simetrik olarak yapılan medrese kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Medresenin taç kapısı ve ana eyvanı iki kat yüksekliğinde inşa edilmiştir. Kuzey tarafta yer alan giriş eyvanının yanlarında beşik tonozlu odalar bulunur. Revakların gerisinde dörder adet öğrenci odası, güney tarafta ana eyvan ve bunun iki yanında yer alan birer kubbeli mekân vardır. Yapı kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Taç kapı, medresenin kuzey cephesinde, beden duvarından dışa doğru taşkın ve yapının beden duvarlarından daha yüksek olarak yapılmıştır. Taç kapının giriş açıklığını taçlandırın kavsara 22 sıra mukarnas dizisinden oluşmaktadır. Mukarnaslı kavsarayı ve giriş açıklığını üç adet süslemeli, iki adet süslemesiz çerçeveler ters "U" (𐤎) formunda kuşatmaktadır. Taç kapının giriş açıklığını iki adet sütunçe sınırlandırmaktadır ve bu sütunçelerin gerisinde birer yan niş yer alır.

Taç kapı yan nişleri üst panoları dışında bakışimli olarak yapılmıştır ve saçak, üst pano, çerçeve, köşelik, kavsara, niş ve sütunçelerden oluşmaktadır.

Görsel 7. Ak Medrese Taç Kapı Yan Nişleri

Saçak, yatay düzlemde sıralanan dört kademeli mukarnas sırasına sahiptir. Mukarnasların tepe kısmı dilimli, ikinci kademesi yelpaze formunda, üçüncü kademesi iki adet bademin yan yana gelmesiyle oluşturulmuştur. Dördüncü kademe mukarnas dizilerinin alt kısmında araları yelpazelerle ayrılan konsol şeklinde düzenleme yer almaktadır.

Görsel 8. Ak Medrese Taç Kapı Yan Nişler Saçakları

Üst Pano dar ve geniş olmak üzere ikişer adet pano şeklinde düzenlenmiştir. Taç kapının sol tarafında yer alan yan nişin panolarından, üst kısımdaki dar pano ile alttaki geniş pano geometrik, sağ taraftaki nişte ise üst pano bitkisel, alt pano geometrik süslemeye sahiptir. Süslemeler zemin oyma tekniğiyle yapılmıştır.

Çerçeveler her iki nişte benzer özellikte yapılmıştır. Dış kısımda bitkisel süslemeye sahip çerçeve, iç kısımda içe doğru eğimli şekilde yapılan çerçeveye birlikte yan nişin merkezinde yer alan birimleri ters "U" (𐤀) formunda kuşatmaktadır.

Kavsara Köşeliği yan nişleri sınırlandıran sütunçelere oturmaktadır. Kavsaraya göre şekillenen köşelikler sade bırakılmıştır.

Yan nişlerin mukarnaslı kavsaraları benzer özellikte olup beş kademelidir. Kavsaranın tepe kısmı dilimli olarak yapılmış yarım ongen formundadır. İkinci kademe dar olarak yapılan yelpaze formunda, üçüncü kademe ikinci kademeye göre daha geniş yelpazelerle, dördüncü kademe yine yelpazelerden oluşurken beşinci kademe nişlerle yapılmıştır. Beşinci kademenin altında yer alan bölüm kavsaraya eklenen konsol şekilli yelpazelerden oluşmaktadır.

Köşe Sütunçeleri başlık ve silindirik gövdeye sahiptir. Başlıklar stilize edilmiş korint başlık tarzındadır. Zemin oyma ve motif oyma teknikleriyle süslenen başlıkta stilize edilmiş bitkisel motifler yer almaktadır. Sütunçe başlıklarını silindirik sütunçe gövdesinden ince bir bilezik ayırmaktadır. Sütunçelerin yarım silindirik formu gövdeleri zemin oyma tekniğinde stilize palmet motifleriyle süslenmiştir.

Nişler beşer cepheli olarak yapılmış ve sade tutulmuştur.

SONUÇ

Orta çağda Anadolu, Türklerin büyük iskân faaliyetleri yürüttükleri yer konumuna gelmiştir. Zengin bir kültür altyapısına sahip olan Türkler, İslam inancının da etkileriyle farklı türde çok sayıda yapı inşa etmiştir. İnşa edilen yapıların en gösterişli kısımları dışta taç kapılar olmuştur. Dışarıdan bakıldığında yapıların görülen ihtişamını arttıran taç kapılar, aynı zamanda yapının kimliğini de ortaya koyan bir göstergedir. Taç kapılarda ahenk içerisinde yapılan süsleme kompozisyonları bazen çeşitli anlamlar ifade ederken, bazen de dönemin estetik geleneğinin yansıması şeklinde olmuştur. Taç kapıların sahip olduğu bu estetik olgu, taç kapıların iç kenar kısımlarında yer alan ve saçak, mukarnaslı ya da tonozlu kavsara, köşe sütunçeleri, kavsara kuşatma kemeri, çerçeve ve silmeleriyle bazen kendilerinin küçültülmüş birer kopyası şeklinde izlenen yan nişlere de yansımıştır. Bu durum Karamanoğlu Medreselerinde de en belirgin şekliyle izlenebilmektedir.

Genellikle birbirine bakışimli olarak yapılan yan nişler taç kapının inşa malzemesi ve süsleme olgusuyla uyumluluk göstermektedir.

Yan niş süslemeleri çoğunlukla geometrik ve bitkisel kompozisyonlardan oluşurken, yazılı süslemeye daha az rastlanmaktadır. Süslemeler oluşturulurken oyma ve kazıma olarak iki farklı teknik kullanılmıştır.

Değerlendirmemizde incelediğimiz yan niş elemanlarını, form ve süsleme özellikleri açısından kısa bilgilerle yorumlamaya çalışacağız.

Saçaklar: Aksaray Zinciriye Medresenin (1337) yan nişleri üzerindeki saçak kısımları yatay düzlemde sıralanan üç sıra mukarnas dizisinden oluşmaktadır. Mukarnaslar dörder kademeli olarak yapılmış fakat burada alışlagelmiş şekilde kademeli olarak yapılan mukarnaslar yerine yelpaze formunu anımsatan mukarnas kütlelerine yer verilmiştir. Zinciriye Medresesinden iki yıl sonra inşa edilen Ermenek Tol Medresenin (1339) yan niş saçakları düz satırlı bir silme altında yatay düzlemde sıralanan üçer kademeli, üç sıra mukarnas dizisinden oluşmaktadır. Mukarnasların alt kademeleri konsol şeklinde yapılmıştır. Niğde Ak Medresenin (1409) yan niş saçakları, taç kapının mukarnaslı kavsarasının alt kısımlarında silme şeklinde devam eden düzenlemenin, yan nişlerin üzerinde de

devam etmesiyle bu bölümde saçak şeklinde bir uygulamaya dönüşmüştür. İsmail Aka ve Hatuniye medreselerinde saçak yoktur.

Üst panolar: Aksaray Zinciriye Medresesi (1337) yan nişlerinin üst panoları yatay düzlemde dikdörtgen şeklinde olup üzerine dört adet kabartma kartuş yerleştirilmiştir. Ermenek Tol Medresenin (1339) yan nişlerinin üst panoları da yatay düzlemde dikdörtgen şeklindedir ve üzerine iki farklı uygulama yapılmıştır. Üst kısımda "Z" (4) formunda çiziklemeler yer alırken, alt kısımda yatay düzlemde yan yana sıralanan dört adet kabarıya yer verilmiştir. Niğde Ak Medrese (1409) yan nişlerinin üst panoları yatay düz satırlı silmelerle ikiye bölünmüştür. İsmail Aka ve Hatuniye medreselerinde üst pano yoktur.

Çerçeveler: Aksaray Zinciriye Medresenin (1337) yan nişlerinde geometrik süslemeye sahip çerçeve yer almaktadır. Ermenek Tol Medresenin (1339) yan nişi, entrelacs motifliyle düğümlenen çerçeveye sahiptir. Beyşehir İsmail Aka Medresesi (1369) yan niş çerçeveleri düğümlü zikzak motifleriyle, Karaman Hatuniye Medresesinin (1381) yan nişleri ile Niğde Ak Medresenin (1409) yan nişleri "S" formunda kıvrım dallı ve rumi yapraklarıyla süslenmiş çerçeveye sahiptir.

Kavsara Köşelikleri: Aksaray Zinciriye Medresenin (1337) yan nişlerindeki kavsara köşelikleri, kuşatma kemerinin formuna bağlı olarak, Ermenek Tol Medrese (1339), Beyşehir İsmail Aka Medresesi (1369), Karaman Hatuniye Medresesi (1381) ve Niğde Ak Medrese yan nişlerindeki kavsara köşeliklerinin iç kenarları ise kavsara mukarnas dizilerine bağlı olarak kademeli şekilde yapılmıştır.

Kavsara Kuşatma Kemer: Aksaray Zinciriye Medresesinin (1337) yan niş kavsara kuşatma kemeri sivri formda olup, alt kısımda sütunçelere oturmaktadır. Ermenek Tol Medresenin (1339) yan niş çerçevesi kavsara üzerinde sivri kemer formunda düzenlenerek, kavsara kuşatma kemeri şeklinde bir görünüm kazanmış, Beyşehir İsmail Aka Medresesinin (1369) yan niş kavsara kuşatma kemeri ise kavsaraya göre şekillenmiş ve böylece kademeli bir form ortaya çıkmıştır. Karaman Hatuniye ve Niğde Ak Medresede kavsara kuşatma kemeri bulunmamaktadır.

Kavsaralar: İncelediğimiz örneklerin tamamında kavsaralar mukarnaslı olarak düzenlenmiştir. Kavsaralar Aksaray Zinciriye Medresesi (1337) ve Beyşehir İsmail Aka Medresesi (1369) yan nişlerinde üçer kademe mukarnaslı, Ermenek Tol Medrese (1339) ve Niğde Ak Medrese'de (1409) beşer kademe mukarnaslı, Hatuniye Medresesi'nde ise (1381) altı kademe mukarnaslı olarak yapılmıştır.

Köşe Sütunçeleri: Aksaray Zinciriye Medresesi (1337) yan niş sütunçeleri günümüzde başlıksız ve kadesiz olarak sadece yarım silindirik gövdeden ibarettir. Ermenek Tol Medrese (1339) sütunçeleri yarım silindirik gövde ve vazo şeklindeki başlıktan oluşurken, sütunçe doğrudan niş zeminine oturtulmuştur. Beyşehir İsmail Aka Medresesi (1369) köşe sütunçeleri iki kademeli başlık, yarım silindirik gövde ve dikdörtgen kaideden, Karaman Hatuniye Medresesi (1381) sütunçeleri iki kademeli başlık, yarım silindirik gövde ve yatay "C" formundaki kaideden, Niğde Ak Medrese (1409) sütunçeleri ise korint başlık, yarım silindirik gövde ve düz kaideden oluşur.

Nişler: Aksaray Zinciriye Medresesi (1337), Ermenek Tol Medrese (1339) ve Niğde Ak Medresede (1409) nişler üçer cepheli olarak yapılırken, Beyşehir İsmail Aka Medresesi (1369) nişleri yarım daire formu olup iç kısmına yapılan oluklu silmelerle dilimli hale getirilmiş, Hatuniye Medresesinde (1381) ise yarım ongen formludur.

İncelediğimiz örneklerde süslemeler genellikle geometrik ve bitkisel motiflerden oluşur. Geometrik süslemeler, "Çizgiler ve çokgenlerin geçmeleriyle oluşan geometrik süslemeler", "Tek eksenli oluşan geometrik süslemeler", "Zikzak ve sarmal şeklindeki geometrik süslemeler" şeklinde yapılmışlardır.

Çizgiler ve çokgenlerin geçmeleriyle oluşan geometrik süslemeler Ermenek Tol Medrese (1339) yan niş kavsara köşeliklerinde, Karaman Hatuniye Medresesi (1381) yan niş kavsara köşeliklerinde bulunan kabarlarda ve Niğde Ak Medrese (1409) yan niş üst panolarında görülür.

Tek ekseninde oluşan geometrik süslemeler Aksaray Zinciriye Medresesi (1337), Ermenek Tol Medrese (1339) ve Beyşehir İsmail Aka Medresesi (1369) yan niş çerçevelerinde görülür.

Zikzak ve sarmal şeklindeki geometrik süslemeler sadece Aksaray Zinciriye Medresesi (1337) yan niş köşe sütunçelerinde bulunmaktadır.

Yan nişlerde bitkisel süsleme olarak, "Palmetler", "Rumiler", "Lotuslar", "Akantuslar", "Kıvrım dallar" ve "Gülbezeler-Rozetler" görülür.

Palmetler, Aksaray Zinciriye Medresesi (1337) yan nişleri üst panolarındaki madalyonlarda, Ermenek Tol Medrese (1339) yan niş üst panolarındaki kabarlarda, Karaman Hatuniye Medresesi (1381) yan nişleri mukarnaslı kavsaralarında ve niş alt bölümlerinde, Niğde Ak Medrese (1409) yan niş çerçevelerinin dönüş yaptığı üst köşe noktalarında görülmektedir.

Rumiler, Karaman Hatuniye Medresesi (1381) yan niş çerçevelerinde ve Niğde Ak Medrese (1409) yan niş üst panosunda ve çerçevelerinde izlenmektedir.

Lotuslar Karaman Hatuniye Medresesi (1381) yan niş alt bölümlerinde ve Niğde Ak Medrese (1409) yan niş köşe sütunçeleri başlıklarında yer almaktadır.

Akantuslar ise sadece Beyşehir İsmail Aka Medresesi (1369) yan niş köşe sütunçeleri başlıklarında karşımıza çıkar.

Kıvrım dallar Ermenek Tol Medrese (1339) yan niş köşeliklerinde, Karaman Hatuniye (1381) ve Niğde Ak Medresede (1409) ise yan niş çerçevelerinde görülmektedir.

Gülbezeler-rozetler-kabalar: Aksaray Zinciriye Medresesinde (1337) gülbezeler, Ermenek Tol Medresede (1339) rozetler, yine Ermenek Tol Medrese ve Karaman Hatuniye Medresesinde ise kabalar yer alır.

Karamanoğulları'nın Anadolu'daki uzun süreli varlıkları, Türkmenler arasında saygınlık görmüş etkili bir karakter olarak karşımıza çıkan Nure Sofu (Sufi), liderliğinde Ermenek ve çevresinde başlar. Karamanoğulları Beyliğinin başına geçen Karaman Bey babasının gücünü devam ettirerek beyliğin siyasi oluşumunu sağlamış ve 'Karamanoğulları' isminin kullanılmaya başlanmasına da vesile olmuştur. Karamanoğulları yaklaşık 300 yıla yakın süren hâkimiyetleri süresinde çeşitli yapılar inşa ettirmişlerdir. Biz bu çalışmada söz konusu yapılar arasından taç kapılarında yan nişleri bulunan medreseleri ele alarak, yan nişlerin biçimsel ve süsleme özelliklerini ortaya koymaya çalıştık.

Karamanoğlu Beyliği taç kapılarındaki yan nişleri süsleyen öğeler sadece beyliğin kendi beğenisiyle değil, kendisinden önce var olan Anadolu Selçuklu ve kendisiyle çağdaş olan komşu kültürlerden de etkilenerek meydana gelmiştir.

Anadolu Selçuklu ve Karamanoğlu Beyliği dönemi yapılarında hem geometrik hem de bitkisel süslemeler tercih edilmiştir. Bu süslemeler Anadolu Selçuklu yapılarında, özellikle erken dönemde daha yüzeysel durumdayken, Karamanoğlu beyliği devrinde plastik görünümüleriyle ön plana çıkmaktadır.

Karamanoğlu Beyliği taç kapılarındaki yan nişleri genel anlamda ele aldığımızda, bunların hem form hem elemanlar hem de süsleme açısından farklı özellikler sergilediği görülür. Yan nişlerin taç kapı iç kenarlarındaki konumlarında herhangi bir değişiklik olmasa da Anadolu Selçuklu döneminde yapılan yan nişlerde görülmeyen yükseklik ve genişlik ölçülerinde artmalar söz konusu olmuştur. Yan nişlerin kavsara birimleri yine kendisinden önceki dönemlere göre daha yüksek ve geniş olarak

yapılmaya başlanmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde yapılan yan nişlere göre Karamanoğlu Beyliği döneminde yapılan yan nişlerde daha derin işçiliklere yer verilen plastik özellikleri artırılmış bitkisel ve geometrik süslemelerin uygulanması başlıca yeni özelliklerdendir. Tüm bunlar da bize dönemin sanat anlayışında ustaların-banilerin farklı arayışlar içerisinde olduklarını göstermektedir.

SUMMARY

Anatolian Seljuks, the beginning of the Turkish period building art in Anatolia, after the victory of Malazgirt in 1071, created architectural works in many parts of Anatolia together with their subordinate principalities. The Anatolian Seljuk state entered a period that started new trials by kneading both the architecture of the Great Seljuk state in Iran and the architectural forms developed in the Zengids and Azerbaijan Atabeks with stone material with a strong synthesis. Since the Anatolian Seljuks struggled to establish their political authority in Anatolia during the 12th century, they could not perform a specific activity in the name of architecture in this century. By the 13th century, Anatolian Seljuk architecture assumed a classical expression and gained integrity on plans, spaces and forms, and preserved this feature until the end of the century.

When the Anatolian Seljuk State, whose political dominance began to weaken in the second half of the 13th century, disappeared completely at the beginning of the 14th century, the principalities established in various parts of Anatolia began to act independently to a large extent. Some of these principalities, which ruled in different regions of Anatolia in the 14th and 15th centuries, continued the cultural heritage of the Anatolian Seljuk state in their own regions until they came under the sovereignty of the Ottoman State, and over time, they both renewed and developed this tradition and created the art of the Principalities period. One of the most important of these principalities is the Karamanoğulları Principality, which ruled in Konya, Karaman, Aksaray and Nigde.

In the architecture of the Anatolian Seljuk period and its innovative successor, the Principalities, front facade establishments; It consists of elements such as crown doors, windows, niches, moldings, buttresses, corner towers, gargoyles and minarets. On the entrance facades, where more attention is paid compared to the other facades of the buildings, the most impressive element has always been the crown door. The most distinctive feature of the crown gates in the architecture of the Anatolian Seljuk and Principalities period is that they were built more protruding from the facade. While the outer parts of the side wings of the crown doors, which are made as protruding outward, are kept plain, different applications are made in the interior. The main niche opening into the overflowing crown door gains the identity of a place and thus the need for a cover system arises for the space obtained. The cover of the main niche, which is described as a cavsara, usually consists of series of vaults or muqarnas. In vaulted cavs, the vault start arch, and in muqarnas cavsaras, the siege arch sits on the colonnades on both sides of the main niche. Side niches are usually placed on the inner face of the side walls that delimit the main niche in the crown doors. Side niches are one of the most important portal elements that add depth to the main niche and eliminate the superficial appearance.

Side niches resembling a portal or an mihrab in terms of form create a depth effect in the main niche. Recently, studies on special elemental subjects apart from general structural subjects within the field of Art History reveal the artistic richness of Turkish-Islamic architecture. In this context, our study aims to reveal the general and distinctive features of the side niches, which are a special element in the portals, which are the structural elements of the Karamanoglu Principality Madrasahs.

In art history terminology, the concept of side niche, which is generally defined as small niches on the side walls of the mihrab-like cell portal niche on both sides of the portal, is also expressed as the little mihrab located on both sides of the crown door niche in many studies. In the studies

conducted to date, sub-niches have not been addressed in all their aspects. In this context, the emergence, prevalence and symbolic meanings of sub-niches have not been fully explained.

Side niches are a special element included in the crown door mass, which is the facade establishment element of the buildings, and may differ in terms of width, height and depth. In terms of establishment, it can have eaves, stalactite or vaulted cavs, corner colonnades, cavsara siege arches, frames and moldings, just as the crown doors have.

In the Middle Ages, Anatolia became the place where the Turks carried out great settlement activities. The Turks, who have a rich cultural background, have built many different types of structures with the influence of the Islamic faith. The most spectacular parts of the structures built were the outer portals. Crown doors, which increase the magnificence of the buildings when viewed from the outside, are also an indicator that reveals the identity of the building. While the ornamental compositions made in harmony on the crown doors sometimes express various meanings, sometimes they were in the form of a reflection of the aesthetic tradition of the period. This aesthetic phenomenon that the crown doors have, is the eaves, muqarnas or vaulted cavsara, corner colonnades, cavsara siege arch, which are located on the inner edges of the crown doors. It is also reflected in the side niches, which are sometimes viewed as reduced copies of themselves with their frames and erasures. This situation can be observed most clearly in Karamanoglu Madrasahs.

The side niches, which are generally symmetrical to each other, are in harmony with the construction material and decoration of the crown door.

Side niche decorations are mostly composed of geometric and floral compositions, while written ornaments are less common. While creating the decorations, two different techniques were used as engraving and scraping.

The elements that adorn the side niches on the crown gates of the Karamanoglu Principality have come about not only with the liking of the principality itself, but also with the influence of the Anatolian Seljuks that existed before it and the neighboring cultures that are contemporary with it.

In the structures of the Anatolian Seljuk and Karamanoglu Principality periods, both geometric and herbal ornaments were preferred. While these ornaments were more superficial in Anatolian Seljuk structures, especially in the early period, they came to the forefront with their plastic appearance in the Karamanid period.

When we consider the side niches in the crown gates of the Karamanoglu Principality in general terms, it is seen that they exhibit different features in terms of form, elements and decoration. This shows us that masters and patrons were in different quests in the understanding of art of the period.

Makale Bilgileri

Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası:	Araştırmanın herhangi bir katılımcısı bulunmamaktadır.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
ıkar atışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası ıkar atışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları:	alışmada kullanılan grsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.

Article Information

Ethics Committee Approval:	Exempt from the Ethics Committee Decision.
Informed Consent:	There are no participants in the study.
Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest:	The authors declare that declare no conflict of interest.
Copyrights:	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.

KAYNAKÇA

- Altun, A. (1988). Orta Asya Türk sanatı ile Anadolu Selçuklu ve Beylikler mimarisi. Sadi Bayram (Ed.), *Mimar Başı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri 1* içinde (33-43). İstanbul: VGM Yay.
- Aslanapa, O. (2011). *Türk sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bayburtluoğlu, Z. (1978). Anadolu Selçuklu devri büyük programlı yapılarında önyüz düzeni. *Vakıflar Dergisi*, 11, 67-104. Erişim adresi: <https://www.vgm.gov.tr/yayinlar/dergi-arsivi?Page=1&BroadcastMagazineId=2> . Erişim tarihi: 28.10.2019
- Çakmak, Ş. (2001). *Erken Dönem Osmanlı mimarisinde taç kapılar: 1300-1500*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Demiriz, Y. (2004). *İslam sanatında geometrik süsleme – Bir envanter denemesi*. İstanbul: Yorum Sanat Yay.
- Dülgerler, O. N. (1995). *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp> . Erişim tarihi: 17.07.2019.
- Hasol, D. (2012). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. İstanbul: Yem Yay.
- Karademir, M. (2016). Mimar Sinan dönemi camilerinde taç kapı tasarımı. *SUTAD*, 40, 299.314. doi: 10.21563/sutad.270384
- Konyalı, İ. H. (1967). *Abideleri ve kitabeleri ile Karaman tarihi*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Kuran, A. (2012). *Selçuklulardan Cumhuriyete Türkiye’de mimarlık*. İstanbul: İş Bankası Yay.
- Kutlu, İ. (2012). Aksaray Zinciriye Medresesi. *Dini Araştırmalar*, 15(41), 197-216. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/da/issue/4478/61734> . Erişim tarihi: 14.10.2019.
- Ünal, R. H. (1982). *Osmanlı Öncesi Anadolu – Türk Mimarisinde Taç Kapılar*. İzmir: Ege Üni. Yay.
- Sözen, M. (1970). *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri I*. İstanbul: Teknik Üni. Yay.
- Sözen, M. & Tanyeli, U. (1986). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.